

Avrupa ve Türkiye’de Suriyeli Göçmenler Üzerinden Zenofobi Okumak *Reading Xenophobia Through Immigrations in Europe and Turkey*

Sedat KARAKAYA^a

ÖZ	ABSTRACT
<p>Dünyanın farklı bölgelerinde yaşanan çatışmaların ve istikrarsızlığın en yıkıcı sonuçlarından biri ülke sınırlarını aşan zorunlu kitlesel göçü tetiklemesidir. Göç hareketi çoğu zaman gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere doğru bir yönelim içindedir. Bölgesel ilişkiler, uluslararası güvenlik ve diplomatik ilişkilere olumsuz yansımaları nedeniyle ülkelerin göçü önlemeye yönelik birtakım tedbirlere başvurduğu da görülmektedir. Makro düzeyde değişimlere neden olan göçler, aynı zamanda hedef ülkedeki yerel halkta tepkilere neden olmaktadır. Ülkenin ve yerel halkın karşıtlığa dönüştürülen tepkilerin birinden fazla gerekçesi bulunmaktadır. Etnik ve dini kimlik, ekonomik rekabet, kültür ithalatı, entegrasyon sorunu, suç oranları vb gerekçeler yerel halkın ve kimi politikacıların göçmen karşıtlığının oluşmasına neden olmaktadır. Bu çalışmada mezkûr kavramların göç olgusuyla ilişkileri açıklanarak Avrupa ve Türkiye’deki Suriyeli göçmenler üzerinden gelişen yabancı düşmanlığı (zenofobi) incelenmiştir. Kimlik ve çıkarların göçmen politikasına etkisi ve zenofobiye dönüşüm süreçleri ele alınmıştır. Kendiliğinden ortaya çıkan karşıtlığın örgütlenmesi ve politik tutum değişikliklerine etkileri dönemselsel olarak ele alınmıştır. Çoğu kez karşıtlıklar üzerinden politika geliştiren aşırı sağ partilerin gelişen tepkileri kullandığı ve politik çıkar gözettiği zenofobinin yarattığı yeni bir durumdur.</p>	<p>One of the most devastating consequences of conflicts and instability in different parts of the world is that, it triggers forced mass migration across the country's borders. The migration movement is often oriented towards developed and developing countries. Due to its negative repercussions on regional relations, international security and diplomatic relations, it is also seen that countries have resorted to a number of measures aimed at preventing migration. Migration, which causes changes macro-level changes, also provoke reactions among locals the target country. There are multiple reasons for the reactions of the country and local people to opposition. Ethnic and religious identity, economic competition, cultural import, integration problems, crime rates, etc cause the anti-immigrant sentiment of local people and some politicians. In this study, the relationship between the aforementioned concepts and the phenomenon of migration will be explained and xenophobia, which has developed over Syrian immigrants in Europe and Turkey, will be examined. The effects of identity and interests on immigration policy and the processes of transformation into xenophobia are discussed. The organization of spontaneous opposition and its effects on changes in political attitudes are discussed periodically. It is a new situation created by xenophobia, in which far-right parties, which often develop policies through oppositions, use the developing reactions and pursue political interests.</p>
<p>Anahtar Kelimeler</p> <p>Uluslararası göç, Zenofobi, Kimlik Çatışması, Göç Yönetimi</p>	<p>Keywords</p> <p>International migration, Xenophobia, Identity Conflict, Immigration Management</p>

^a Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, s.karakaya@alparslan.edu.tr.
(Sorumlu Yazar/Corresponding author)

1. Giriş

Ulusal ve uluslararası boyutu olan göç, somut olarak kişilerin yaşadıkları mekândan daha uzak bir yere yeniden yerleşmesi olarak ifade edilir. Çekici faktörlerin yanı sıra, doğal afet, savaş, iç çatışma gibi itici faktörler göçün en yıkıcı sebepleri olarak sayılmaktadır. İnsanlık tarihiyle anılan göç, gerekçeleri dönemsel olarak değişkenlik gösterirken, 19 yüzyıldan itibaren ulus devlet kalıplarıyla ifade edilmeye başlamıştır. Devlet-vatandaş ya da vatandaş-toprak ilişkisi üzerinden egemenlik ve meşruiyet oluşturan ulus devlet, yasal ve olgusal olarak bir sınır belirler. Dışarıdakine karşı gelişen reaksiyoner tutum, ulus devletin biçimlendirdiği kalıpla tanımlanmaya başlamıştır (Betts, 2009:45). Ulusal devletlerin ortaya çıkışı sadece ulus kimliği inşasını değil, aynı zamanda ulus devletin içindeki farklılıkları biçimlendiren ve dönüştüren bir işleve sahip olmuştur. Başka bir ifadeyle ulusal yapılar kendi içerisindeki farklılıkları kısmen biçimlendirirken dışarıdan gelen göçe karşı yadsıyıcı bir yaklaşım sergilemektedir. Göçle gelenin din, dil, kültür vb anlamda farklı olması savunma mekanizmasının geliştirilmesine neden olmaktadır. Öte yandan göçmenlerin ekonomik açıdan hem devlete hem de yerliye külfet olacağı düşüncesi etkili olmaktadır. Modern dünya, göçler çağı olarak anılırken (Castles, Miller, 2008) her yönüyle kimlik inşa eden devletler de inşa ettikleri yapıları muhafaza etmek adına göçe karşı önleyici ve öteleyici tedbirlere başvurmaktadırlar. Ulus devletin billurlaştığı dönemden itibaren uluslararası hüviyet kazanan göç, ister istemez ulus-devletin baskınlığı ile kategorize olmuş modern döneme ait bir olgu haline gelmiştir (Bartram, Poros, Monforto, 2019: 17). Dinsel, etnik ve kültürel farklılıklar başta olmak üzere ulus devletin inşa ettiği yapının yabancıları olarak görülen göçmenler, birçok açıdan sınırları belirlenmiş devletler için tehdit barındıran ve önlem alınması gereken bir heyulaya dönüşmüştür.

Etki düzeyi birbirinden farklı olmakla birlikte I. ve II. Dünya Savaşlarının oluşturduğu tahribat tarihte bilinen en büyük ölçekli kitlesel göçlere neden olmuştur. Amerika'dan Uzak Asya'ya, Afrika'dan Avrupa'ya uzanan kıtalar arası büyük kitlesel hareketler bu savaşların neticesinde gerçekleşmiştir (Hobsbawm, 2011: 68). Ancak göç hareketleri savaş dönemiyle sınırlı kalmadığı gibi tahribat gücü Soğuk Savaş sonrası dönemde de devam etmiştir. Soğuk Savaş sonrası Balkanlar, Afrika ve Kafkaslarda yaşanan çatışmalar, terörizmle mücadele gerekçesiyle Afganistan ve Irak'ta yaşanan işgaller, gelişen milliyetçi iddialar ve devletlerin bölünmesi, otoriter rejimler, insan hakları ihlali, iklim ve doğal koşullar gibi birçok değişken sebebiyle göçü tetikleyen gelişmeler olmuşlardır (Betts, 2009:13). 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren biçimlendirilmeye çalışılan sistemler içerisinde otoriter rejimlere karşı gösterilen toplumsal reaksiyonlar ve milliyetçi iddialar bir yönüyle insan hakları ve dış müdahalelere gerekçe olurken, çatışma ve karışıklıklar dolayısıyla göç hareketlerini de tetiklemektedir. Din, dil ve kültürel olarak var olan toplumsal farklılıklara rağmen ulus devlet formuyla cebri olarak biçimlendirilmeye çalışılan bu alanlar, toplumsal çatışmaların en belirgin gerekçelerinden biri haline gelmişlerdir. Ulus devlet için anakronik bir mesele olarak ele alınan bu farklılıklar, küreselleşme olgusunun etkisiyle sahiplenilen kimliklere dönüşmektedir (Akdemir, 2010: 44). Talep ve sahiplenme içgüdüleriyle hareket eden topluluklar, baskıcı ve antidemokratik toplumlar için çatışma gerekçesi olabilmektedir. Dolayısıyla geçen yüzyılda biçimlendirilemeyen kimlikler yeni yüzyılda daha yoğun çatışmalara dönüşerek devam etmektedir. Yüzyılın en büyük insani krizine dönüşen Suriyeli mültecilerin durumu mezkûr konularda yaşanan çatışmaların neticesinde ortaya çıkmıştır. 2011'den itibaren Suriye iç savaşı sonrası 6 milyondan fazla Suriyelinin ülke dışında yaşamak zorunda kalması (World Migration Report, 2020: 3), savaşa dönüşen çatışmaların göç üzerindeki itici gücünü gösteren en yakın örnektir. Ne var ki iki yıllık sürede

zarfında bu sayı 8 milyonu aşmış durumdadır. I. ve II. Dünya savaşıyla başlayan en büyük göç krizinden sonra (Swain, 2019: 961), Suriye iç savaşının neden olduğu kitlesel göçler üçüncü büyük dalgayı oluşturmaktadır.

Krizler neticesinde ani gelişen kitlesel zorunlu göçlerin planlanması ve yönetilmesi göçün en zorlu sürecini teşkil etmektedir. Düzensiz kitlesel göç, gidilen yerdeki yerlinin ortak yaşam alanlarında buluşmasıyla neticelenmektedir. Dolayısıyla yeni yabancıyla karşılaşan yerli ile göçmen arasında belli konularda çatışmaların çıkması ve yabancı/göçmen düşmanlığının görülmesi bu karşılaşma neticesinde gerçekleşmektedir. Karşıtlığı ve yabancı düşmanlığını besleyen ve olası çatışmaları şekillendiren en önemli nedenlerden biri ulus devletin biçimlendirdiği kimlikler ile sosyo-ekonomik yapılarıdır. Ulus devlet formunun ürettiği kimlikler, yerliye yabancı karşısında bir iktidar alanı oluştururken, yabancının varlığı bir tehdit olarak algılanmaktadır. Din, dil, kültür gibi belirgin farklılıkların yanı sıra ekonomik rekabet, kaynak kıtlığı, hastalıklar ve suç işleme meyli gibi birçok alan yeni yabancıya karşı tepkilerin kaynağı olabilmektedir. Göçmen ile yerli arasında bir iktidar mücadelesine dönüşen mezkûr alanlar ulus fikrine meydan okuyan kültürel çeşitlilik ve küreselleşmeye (Heywood, 2007:172) rağmen yeni yüzyılda da belirgin bir biçimde kendini var etmektedir. Yerlinin yaşam alanında yeni tehdit ve rakip olarak görülen göçmenler bireysel ve toplumsal reaksiyonların da ortaya çıkmasına etki etmektedir. Ancak karşıtlık sadece birey ve toplum düzeyinde değil, birçok anlaşma ve sözleşmelerle uluslararası güvenceyi temin eden ülkelerin genel siyasetiyle de açığa çıkmaktadır. Birleşmiş Milletler Bünyesinde Cenevre Sözleşmesinde insanlar arasında ırk, din, tabiiyet farklarının gözetilemeyeceği ifade edilmesine rağmen, 1951 öncesi denilerek bir zaman sınırlaması yapılmıştır. Dolayısıyla göç neticesinde mültecilik statüsünde doğrudan belli bir zaman ile sınırlandırılmış olması, sözleşme hükümleriyle doğrudan çelişen bir uygulama olmakla birlikte, uluslararası oluşumlar ve iş birlikleri, ulus devletlerin çıkarlarını esas alan bir anlayışla sürdürülmektedir. Ekonomik alt yapısını göçmenler üzerinden inşa eden Avrupa'nın, sosyal, ekonomik ve kültürel gerekçelerle 1980'li yıllardan itibaren gelen göçmenlere karşı somut ayrımcı politikalar ürettiği görülmektedir. Kanada ve Avusturalya dışındaki kapitalist birinci dünya ülkeleri teorik olarak yardım eden ülkeler olarak görülmelerine karşın, pratikte siyasal ve hukuksal olarak göçmen girişlerini engellemeye çalışmışlardır. Yabancı düşmanlığının baskısı altında göçmenleri ülkelerine sokmamayı tercih etmişlerdir (Hobsbawm, 2011: 491).

Yüzyılın hâkim “ötekileştirme” söylemi olan göç (İçduygu, 2012: 2) göçmen karşıtı politikalarıyla bilinen partilerde ciddi oranda destek olarak yansımıştır. Yabancı düşmanlığına dönüşen tepkiler en belirgin olarak aşırı sağ partilerin yükselişine yaramaktadır. Parti programlarında görülen göç ve göçmen karşıtlığı, yeni yüzyılda siyasallaşarak devam etmektedir. Birçok ülkede göç ve göçmen karşıtlığı üzerinden politika üreten partiler oluşurken, yüzyılın hemen başında karşıtlığın siyasal yansımalarının olduğu iki örnek ön plana çıkmaktadır. Çok kültürlülük ve göç karşıtı politikalarıyla Hollanda'da Lijst Pim Fortuyn (PFL) partisi 2001 yılında ülkede ikinci parti konumuna yükselmiştir (Koopmans and Muis, 2009: 650). Fransa'da göç karşıtı ve ırkçı politikalarıyla ön plana çıkan Jean Marie Le Pen liderliğindeki Front National (FN) 2002 seçimlerinde ikinci parti olmuştur (Jerome, Speziari, 2003: 248). Aşırı sağ Front National, 2015 bölge seçimlerinde de göçmen krizinden en fazla etkilenen ve işsizlik oranının en yüksek olduğu bölgelerde en yüksek oy oranını yakalamıştır (Deutsche Wele, 2015). Mevcut Cumhurbaşkanı Macron ile ikinci tura kalan Le Pen'e karşı diğer tüm rakiplerin Emanuel Macron lehine tavır sergilemesi (Uluslararası Politika Akademisi, 2017) öteki üzerinden kendini var eden aşırı sağın

önemli bir yükseliş sergilediğini göstermektedir. Göç karşıtlığı Avrupa’da sağ kanat partileri güçlendirirken, göç yoğunluğundaki artışla birlikte dünyanın farklı ülkelerinde de ekonomi, din, aidiyet ve kültürel kimlikler üzerinden yeni siyasal oluşumlara meşruiyet kazandıracığı söylenebilir.

Göçmenlerin öncelikli hedefindeki Avrupa ülkelerinde göçmen sayısındaki artış nedeniyle siyasallaşan göçmen karşıtlığı, Türkiye’de de kimi araştırmalarda da belirgin olarak görülmeye başlamıştır. Konumu itibarıyla bir geçiş güzergâhı olan Türkiye, Suriye iç savaşı sonrası göçmen akınından en fazla etkilenen ülke olmuştur. Komşu ve Avrupa’ya geçiş yolu üzerinde bulunan Türkiye’de bulunan Suriyeli göçmen sayısı, Göç İdaresinin Ocak 2022 verilerine göre 3.739.091 kişi olarak tespit edilmiştir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022). Bu açıdan geçen yüzyılda Avrupa’da Türk vatandaşlarının da yoğun olarak maruz kaldığı göçmen karşıtlığı, Suriyeli göçmen sayısındaki artışla birlikte Türkiye’de toplumsal reaksiyonlara ve parti programlarına da yansımaktadır. Bu çalışmada Suriyeli göçmenlere karşı gelişen karşıtlığın toplumsal nedenleri ve kurumların gösterdiği davranışlar yapılan araştırmalar, raporlar ve medyaya yansıyan boyutlarıyla incelenmektedir.

2. Zenofobi (Yabancı Düşmanlığı): Kavramsal Çerçeve

Yunanca yabancı korkusu anlamına gelen zenofobi (yabancı düşmanlığı) kavramı phobia ile yabancı ve misafir kelimelerinin birleşimiyle ortaya çıkan yabancılardan korkma veya nefret etmek olarak tanımlanmaktadır (Merriam Webster 2022). İlk defa 19. Yüzyılda kullanılmaya başlayan zenofobi günümüzde içinde nefret, ırkçılık ve düşmanlık barındıran bir kavram olarak bilinmektedir. Bir grup veya bir kitleye karşı gösterilen tepkisellik üzerinden tanımlanan zenofobi, nefretle yakın bir anlam içermektedir. Avrupa Konseyinin Bakanlar Komitesi tarafından yayınlanan raporunda “nefret söylemi” kavramsal olarak, ırkçı nefreti, yabancı düşmanlığı, Yahudi düşmanlığı veya azınlıklara, göçmenlere ve göçmen kökenli insanlara yönelik saldırgan ulusalcılık ve etnik merkezilik, ayrımcılık ve düşmanlık şeklinde tanımlanmaktadır. Dinsel hoşgörüsüzlük de dâhil olmak üzere hoşgörüsüzlüğe dayalı başka nefret biçimlerini yayan, kışkırtan, teşvik eden veya meşrulaştıran her türlü ifade biçimini olarak tanımlanmaktadır (Weber, 2009:3). Zenofobi ilginç bir biçimde kişinin ulus devletinin diğerlerine göre üstünlüğüne olan inançla bağlı milliyetçilik ve etnosentrizm ile ilişkili bir kavramdır (Yakusko, 2008: 44).

Küresel ölçekte zenofobi, yoğun göç hareketlerinin ulus devletin çoğu kez biçimlendirdiği toplumsal yapıya karşı bir tehdidin oluşması neticesinde görülmektedir. Menşei dışarı olduğu düşünülen bir toplumu veya bir ulusu davranış tutum ve önyargılar temelinde reddetmek, kötülemek ve dışlamak milliyetçilik ile yabancı düşmanlığı arasındaki korelasyonu göstermektedir (Miller, 2018:2). Bu açıdan dil, din, kültür ve kimi zaman görünüşleriyle yerliden farklı olan göçmenler, yabancı düşmanlığının mağdurları haline gelirken, yerliler ise birer fail olmaktadır. Göçmenlerin yerlilerden farklı olduğu ve daha düşük statüde kimseler olduğu algısı yabancı düşmanlığının en görünür nedenlerinden biridir (Matunhu, 2008: 95). Yabancı düşmanlığını heterojen toplumsal yapılara yeni aktörlerin dâhil edilmesi ve kırılan yapıyı daha da zedeleyecek güç olarak görülmesi pekiştirmektedir. Bu yüzden yerel halk, yabancıları sosyal, ekonomik ve politik açıdan tehdit olarak algılamaktadır. Buna hükümet politikaları ve medyanın propagandif yayınları eklenince yabancı düşmanlığının toplumsal tabanda yer edinmesi gerçekleşmektedir (Peterie, and Neil, 2019: 3). Uluslararası göç popülist politikaların artışıdaki temel neden olurken, milli ve yerli kültür üzerindeki olumsuz etkileri algısı,

milliyetçiliği besleyen temel argüman olmaktadır (Swain, 2019: 960). Bu yüzden toplum ve ulusal kimliğe yabancı kimseler olarak ön yargılar çerçevesinde sıklıkla reddedilen ve dışlanan kimselere karşı gösterilen reaksiyon olarak nitelenmektedir (Crush and Ramachandran, 2009: 5). Nitekim göç alan ülkelerin çoğunda gelen göçmenler, toplumsal tepkilere maruz kalmaktadırlar. Yapılan tanımlardan hareketle zenofobi, ulus devletle biçimlenen ulusal kimlik, dil, kültür vb aidiyetlere karşı olası tehditlerle daha da güçlenmektedir. Dünyadaki göç hareketlerinin artışıyla beraber göçmen görünürlüğünün artışıyla birlikte mezkûr kimliklerin yanı sıra sosyo-ekonomik alanda yaşanabilecek rekabetin de yabancı düşmanlığını besleyebileceğini söylemek mümkündür. Ancak yabancı düşmanlığı her yerde aynı şekilde ortaya çıkmayabileceği gibi toplumların yapılarına ve göçmenlerin aidiyetine göre değişkenlik göstermektedir.

İrkçılığı besleyen, farklılıkları yadsıyan tanımlamalara karşın zenofobi, Birleşmiş Milletlerin tanımına göre ırkçılıktan farklı bir anlam barındırmaktadır. BM; ırkçılığı, ten rengi, saç tipi, yüz biçimi gibi fiziksel farklılığa dayalı ayırım üzerinden tanımlarken, yabancı düşmanlığını, yabancı bir topluluk veya ulusun davranış ve tutumları üzerinden reddeden bir anlayışa dayandırmaktadır. Buna karşın BM tarafından yayınlanan raporların çoğunda olduğu gibi 2001 tarihli raporda göç hareketlerine bağlı olarak ırkçı ve yabancı düşmanlığının arttığı, buna dair önlemlerin alınması gerektiğini açık bir biçimde belirtilmektedir (ILO, IOM, OHCHR, 2001:2). BM'nin primordialist ırkçı tanımına rağmen, BM'nin raporlarında ve araştırmalarında ırkçılık ile yabancı düşmanlığı arasında nedensellikler oluşturularak (UNHCR, 2020: 74) iç içe kavramlar olduğu da gözlenmektedir. Dolayısıyla sadece korku, nefret ve karşı tutum değil, aynı zamanda fiziksel şiddet ve tacizi de barındıran yabancı düşmanlığı, yeniden tanımlanması gereken bir kavramdır (Harris, 2002:171). BM'nin ırkçılık tanımının aksine dünyadaki küresel göç dalgası kimlikler ve çıkarlar üzerinden biçimlenen tanımının dışında, hem göçmenleri hem de kimliğini reddeden bir ırkçılığa evirilmektedir. Botları batırılan, sınır bölgelerinde açlığa mahkûm edilen, yakılarak öldürülen göçmen örnekleri sadece davranışsal ve fikri karşıtlığı değil, aynı zamanda yaşam hakkını ihlal eden somut örneklerdir. BM'nin birçok raporunda ırkçılık ve göçmenler üzerinden gelişen yabancı düşmanlığının fiziksel şiddete dönüşmemesi için tedbirlerin alınması gerektiğine dair öneriler, kimlikler üzerinden gelişen ırkçılığa dair kaygılar taşıdığını göstermektedir.

Korku ve nefret içeren arasında değişkenlik gösteren (Harris, 2002: 170) zenofobi, bilimsel literatürde iki temel noktada yoğunlaşmaktadır: Kimlik ve çıkarlar. Göç karşıtlığında kimlik veya çıkar temelli tehdit algısı öncelikli bir şart olarak gösterilmektedir (Sides ve Citrin, 2007: 478). Din, dil, ulusal kimlik ve kültür kimlikler arasında sayılırken, sosyo-ekonomik gerekçeler ve rekabet çatışmayı besleyen çıkar unsurlarıdır. Göçmen kitlesinin büyüklüğü ile toplum arasındaki ilişki yoğunluğu ve süresi düşünüldüğünde kimlik ve çıkar temelli tehdit olasılığı artmaktadır. Rasyonel bir sebebi olmamakla birlikte iç ve dış etkenler tehdit şiddetini arttırabilmektedir. Göçmen krizinin uzunluğu, uluslararası girişimlerin çözüm üretme kapasitesinin yetersizliği, iç krize dair çözüm umutlarının ve geri dönüşe yönelik umutların azalması göçmen karşıtlığının dışsal nedenlerindedir. Kişinin hayat serüveni, kimlik özellikleri, ülkenin politik yapısı ve sosyo-ekonomik gerçeklikler zenofobinin şiddetini belirlemektedir. Ülkedeki ekonomik sorunların belirginleşmesi, göçmen kimliğinin toplumsal görünürlüğünün artması, göçmen gettolarının oluşması, ekonomik rekabet alanlarında yeni rakiplerin oluşması vb gerekçeler ise içsel sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır (Güngör, 2018:60).

Ulaşım ve iletişim ağlarının genişlemesiyle göç çağı olarak nitelen yeni yüzyılda, sınır güvenliklerinin korunması konusunda her türlü tedbire rağmen önleyici olmadıkları görülmektedir. Dünya Göç Raporunun 2050 yılı projeksiyonuna göre dünyadaki göçmen sayısının 405 milyonu bulacağı tahmin edilmektedir. Entegrasyon süreçlerinde devletlerin ve hükümetlerin yaşadığı zorluklar (Bartram, Poros and Monferte, 2019: 25) yabancı düşmanlığının artacağını göstermektedir. Bu açıdan dünyada göçmen sayısı ve etki alanı düşünüldüğünde az veya çok, belirtilen karşıtlıkların her ülkede var olacağını söylemek mümkündür.

3. Avrupa'da Yabancı Düşmanlığı ve Suriyeli Göçmen Politikası

II. Dünya Savaşı sonrası dünya barışının sağlanmasına yönelik Birleşmiş Milletler Cemiyeti'nin kuruluşu ve Avrupa Birliği gibi bölgesel örgütlenmelere rağmen, uluslararası göç sayısında ciddi artışlar yaşanmaktadır. Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliğinin verilerine göre 1970'li yıllarda dünya üzerinde 84 milyon civarında göçmen bulunurken, açlık, kıtlık ve savaş koşulları nedeniyle sadece Avrupa ülkelerindeki göçmen sayısı 7,5 milyonu geçmiştir (Hobsbawm, 2011: 372). Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Dairesi (DESA) tarafından hazırlanan 2019 verilerine göre ise Avrupa'da 89 milyon, dünyadaki göçmen sayısı ise 270 milyonun üzerine çıktığı rapor edilmiştir. Oransal olarak göçmenlerin dünya nüfusu içerisindeki payı %2,3'ten %3,5'e çıkmıştır (World Migration Report, 2020: 21). Göçler siyasal, toplumsal ve kimlik çatışmalarının yaşandığı toplumlarda daha yoğun olarak yaşanırken, göç hareketi ise genelde ekonomik olarak yeni yaşam şansı bulunan ülkelere doğru gerçekleşmektedir. Bu açıdan Avrupa ülkeleri başta olmak üzere sosyo-ekonomik olarak gelişmiş ülkeler, dünyadaki göç hareketlerinde öncelikli hedefler arasında yer almaktadır.

Avrupa açısından göç üç ana çerçevede değerlendirilmektedir. II. Dünya Savaşı sonrası "misafir-işçi", ikinci olarak aile birleşimi ve son olarak sanayi sonrası göç modeli (Davoudi, Wishardt, Strange, 2010:789) şeklinde biçimlenmiştir. Misafir işçi göçlerinin, Soğuk Savaş döneminde Avrupa ülkelerinin gelişim politikalarında büyük oranda etkisi olmuştur. Nüfusun yaşlanmasına bağlı olarak iş gücü ihtiyacının büyük çoğunluğunu göçmen ve mülteciler üzerinden sağlayan Avrupa ülkeleri esnek bir politika izlemiştir. Ülke topraklarının işlenmesi, altyapılarının kurulması ve fabrikalarında üretimin sürdürülmesi dışarıdan göçmenlerin varlığı üzerinden tamamlanmaktaydı (Zastiral, 2020: 315). Göçler bu dönemde Avrupa'nın inşası açısından önemli bir işlevi yerine getirdiğinden önleyici tedbirlere başvurma ihtiyacı hissedilmemiştir. Göçe neden olan krizlerin artışı ve kalifiyeli olmadığı düşünülen göçmen kitlesinin büyümesi, politikalarda değişiklikleri gündeme getirmiştir. Göçmenlerin sayısal artışına bağlı olarak artan sosyal haklar yeni yüzyılda göçmenlerle ilişkilendirilen sorunlardır. 2008'de göçmenlerin işsizlik oranları OECD ülkelerinde %5,3 iken, göçmenlerdeki işsizlik oranlarının yüksekliğiyle bu oran %8,5'e yükselmiştir (Burgoon, 2014: 367). Demografik göstergelerin Avrupalılar aleyhine gelişmesi göçmen karşıtlığını besleyen bir diğer gerektir. Avrupalı yerlilerde artarak devam eden doğum ve ölüm oranlarındaki düşüşe karşın, bir taraftan yaşlı nüfus sayısında artışa neden olurken, öte yandan genç neslin azalmasına neden olmaktadır. Buna karşın göçmenler %85'ten fazla oranda Avrupa'daki nüfus artışının itici gücü olmuştur. Göçmenlerin doğum oranlarındaki artış nedeniyle nüfusun göçmen lehine değişme trendi içine girmesi (Davoudi, Wishardt, Strange, 2010:788), bu alanda tedbirleri alınması fikrini güçlendirmiştir. Göçmen politikasındaki değişikliğindeki önemli bir diğer gelişme, göçmen yoğunluğuna bağlı olarak kimlik çatışmaları ve terörizm gibi sorunların daha görünür olmasıdır. Yüzyılın başında göçle ilişkilendirilen New York (2001), Madrid (2004), Londra (2005) saldırıları,

Avrupa başta olmak üzere birçok ülkenin göçmen politikasını güvenlik endeksli bir anlayışla revize etmesine neden olmuştur. Göçü güvenlik politikalarıyla önleme girişimleri, ülkeler arasında sorunların yaşanmasına neden olsa da uzun vadede siyasi kazanımlar sağladığına yönelik anlayış bu dönemden itibaren devam ettirilmiştir (Helbling and, Meierrieks, 2020: 14). Dolayısıyla yeni yüzyılda göçmen karşıtlığını varlık-yokluk mücadelesine indirgeyen bir anlayışı da içinde barındırmaya başlamıştır. Buna bağlı olarak yeni dönemde göçmenler Avrupa için faydadan çok ülkelere ve birliğe külfet olan yabancılar olarak nitelenmeye başlamıştır.

Avrupa Birliğinin mülteci kabul politikasının Avrupa toplumunda eleştirilmesinde güvenliği önceleyen ve göçmenleri öteleyen anlayışa geçiş sürecini etkilemiştir (Swain, 2019: 977). Göçmen politikasında güvenlikçi yaklaşım iki yönlü olumsuzluk içermektedir. Göçmen karşıtlığıyla büyüyen yabancı düşmanlığının artışı ve aşırı sağ partilerin güçlenerek küresel ölçekte söz sahibi olmalarıdır. İki kutuplu egemen dünya düzeninin değişmesinden sonra 1990'lı yıllar boyunca Avrupa'ya yapılan göçler, aşırı sağ partilerin siyasal zeminini güçlendirmiştir. Önleyici politikalarının artırılması konusundaki talepler, sağcı partilerin göçmen karşıtlığı üzerinden politika geliştirerek taban genişletmesine neden olmuştur. Aşırı sağ partiler için göçmenler öncelikli tehdit olarak nitelenirken, bir bütün olarak göçmenler en büyük endişe haline gelmişlerdir (Arzheimer, 2012:259). Aşırı sağın yükselişi sadece göçmenlerin geçiş güzergâhı ülkelerde değil, Almanya, Avusturya, Polonya, Macaristan, Fransa, Hollanda, Avusturya, Danimarka gibi birçok ülkede de görülmeye başlamıştır. Göçün nedensellik oluşturduğu aşırı sağın yükselişi, sadece ülkelerin iç siyasetinin değil, aynı zamanda uluslararası oluşumların genel siyasetini de tayin edebilecek bir potansiyel taşımaktadır. İtalya, Yunanistan, Almanya, Fransa, Polonya, Avusturya gibi Güney ve Orta Avrupa ülkeleri başta olmak üzere, İsveç, Danimarka ve Finlandiya Kuzey Avrupa ülkelerinde 2001-2017 yılları arası aşırı sağ partilerin ortalama oy oranları %6,1'den %17,5'e çıkmıştır. Göçmenlerin geçiş güzergâhındaki Yunanistan ve İtalya gibi ülkelerde bu oran beş kattan fazla olmuştur (Ünal, 2019:323). Az veya çok bir bütün olarak Avrupa'nın tamamında göçmen artışı ile aşırı sağın yükselişi arasında doğrudan bir paralellik kurulurken, aşırı sağ partilerin meşruiyet zeminini güçlendiren göçmen yoğunluğu bu artışın giderek devam edeceğini göstermektedir. Her seçim döneminde toplumsal desteğini arttıran Fransa'daki aşırı sağ Front National, 2022 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde 2017 seçimlerine göre oy oranını %33'ten %41'e (www.bbc.com/news.) çıkarması en yakın örnektir.

Aşırı sağdan gelen taleplerin yoğunluğu ve aşırı sağın güçlenmesi Avrupa Birliği ülkelerinde en önemli baskı unsurlarından biri olmaya başlamıştır. Baskı ve taleplerin artışı AB ülkelerini göçmen politikalarında sadece sınır güvenlikleriyle değil, içeride de güvenliği önceleyen bir anlayışa yöneltmiştir. Göçmenler, Avrupa ülkelerinde uzun vadeli olarak ulusal entegrasyon ve demografik değişimindeki olumsuzluk nedeniyle, kısa vadeli olarak terörizm ile ilişkilendirilen bir sorun olarak ulusal ve bölgesel düzeyde gündeme alınmaya başlamıştır (Sides, Citrin, 2007: 477). Bu açıdan göçmenler sadece aşırı sağ partilerin değil, liberal ve sosyal demokratların da içinde yer aldığı Avrupalı ülkelerde iş birliklerine dayanan sıkı tedbirlerle önlenmeye çalışılan ve Avrupa kimliğini korumayı önceleyen politikalarla sürdürülmektedir. Avrupa kimliğinin muhafazasına yönelik girişimlerin sürekli olarak gündemde tutulması tehdit algısının güçlenmesiyle ilişkilendirilmektedir.

Göçmen politikasındaki değişiklik Avrupa ülkelerinin en önemli mülteci belgelerinden biri olan 1997 yılında İrlanda'nın başkenti Dublin'de kabul edilen sözleşmesinde değişiklik yapılmasına

kadar gitmiştir. Göçmen ve mültecilik konusunda ortak işbirliğinin bir sonucu olarak 1997’de kabul edilen sözleşme, 30’dan fazla ülkenin imzaladığı ve taraf olduğu bir sözleşmedir. Sözleşme, AB ülkelerine nasıl giriş yapılacağı ve ülkelerin sorumluluklarını belirleyen bir çerçeveye sahiptir. Buna göre mültecilerin sığınma işlemleri ilk giriş yaptıkları ülkede yapılmak zorundadır. Akdeniz ve Ege denizine kıyısı olmayan Birliğe üye ülkeler arasında sığınmacıların dağıtılması hususunda uyuşmazlıkların ortaya çıkması durumunda, AB Adalet Divanı görevlendirilmiştir (Akdoğan, 2018; 56). Ancak göçmenlerin en fazla deniz yoluyla geçiş yaptığı ülkeler İtalya ve Yunanistan olduğundan en büyük külfet yine bu ülkelere düşmektedir (Tosun, 2022: 4). AB Adalet Divanı’nın istenilen düzeyde işletilememesi nedeniyle Suriye göçmen krizi sonrası bu ülkeler, geçişi önlemek amacıyla eylemlerini sertleştirip sözleşmeye aykırı davranmaya başlamışlardır. Göçmenlerin uğrak alanlarından biri olan İtalya’nın Lampedusa Adası 2013 yılında yaşanan facia nedeniyle Almanya’nın gelen göçmenlere kapılarını kapatan politikası eleştirilirken, Dublin Sözleşmesi AB ülkelerinde tartışma konusu olmuştur. Dönemin AB Parlamentosu Başkanı Martin Schulz “*AB’nin İtalya’yı bu kadar uzun süre Afrika’dan gelen mülteci akınına karşı yalnız başına bırakması utanç verici*” diyerek eleştirmiştir. (Voice of America, 2013). Avrupa’da göçmen politikasının belirlenmesi konusunda belirleyici rolü olan Almanya başta olmak üzere, Dublin Sözleşmesinde gelgitler yaşayan Avrupa ülkeleri göçmenlere karşı pragmatist yaklaşımlar sergilemektedir. Bu yüzden Doğu Akdeniz (Suriye, Afganistan, Somali) rotasından Avrupa hedefiyle İtalya ve Yunanistan’dan geçiş yapan göçmenler, Dublin sözleşmesi hükümlerine rağmen, açık denizlerde ve kıyı bölgelerinde itilip, botları batırılarak engellenmektedirler. Bu artışların doğrudan göçmen ve göçmen kimliği üzerinden geliştiğini gösteren araştırmalar da yapılmıştır.

Dublin Anlaşmasının dışında Avrupa Birliğinin göçü önlemeye yönelik birden fazla ortak metni bulunmaktadır. Göçmenlere yönelik önleyici politikaların yer aldığı Avrupa Birliği ortak metinlerinde biri de Amsterdam Anlaşmasıdır. Amsterdam Anlaşmasında insan haklarıyla ilgili Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine uyma ve üyelik için yazılı bir şart olarak kabul edilirken, iltica ve göç ile ilgili konularda koordinasyonun güçlendirilmesi, dış sınırların kontrolü konusunda ortak politika oluşturulması da kabul edilmiştir (Karluk, 2007: 90). 1997 yılında resmileşip 1999 yılında Avrupa Parlamentosunda da kabul edilen Amsterdam Anlaşmasından sonra 2005 yılında Avrupa Birliği, dış sınırlarının korunması amacıyla Frontex’i kurmuştur. Birliğe üye olmayan komşu ülkelerle sınır güvenliğinin sağlanması, iş birliklerinin oluşturulması ve risk analizlerini hedefleyen Frontex, düzensiz göç ve iltica konularında duyduğu endişenin bir sonucu olarak kurulmuştur. Avrupa’ya geçişleri önlemek amacıyla kurulan Frontex, deniz ve karadan göçmenlerin geçişlerini önlemek ve üçüncü ülkelere geri sürülmeleri gibi uygulamalarla geçişi önlemeye çalışan bir örgüt olarak kurulmuştur. Frontex’in 2006 raporuna göre göç güzergâhları menşei ülkelerin konumuna göre değişiklik gösterirken İspanya, İtalya ve Yunanistan geçişlerin en fazla olduğu ülkelerdir (Bilgin, 2014: 58). Kuzey Afrika’dan yapılan göçlerde İspanya önemli bir geçiş güzergahı iken, Suriyeli göçmenlerin daha çok Ege denizinden Yunanistan geçiş yapmaya çalıştığı yerlerden biridir. Uluslararası Göç Örgütü (IOM), uluslararası Af Örgütü (Amnesty International), İnsan Hakları İzleme örgütü (HRW) gibi insan hakları örgütlerince Frontex’in uygulamaları arasında şiddet, alıkoyma ve toplu geri itmeler tespit edilmektedir. Yıllara yayılan Suriyeli göçmen geçişleri dolayısıyla ölümlere de neden olan fiziksel şiddetin süreklilik arz ettiği basın ve insan hakları kuruluşlarının raporlarında sürekli olarak yer almaktadır. 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ve AB hukukuna da aykırılık teşkil eden bu uygulama, sadece Yunanistan’da değil, aynı zamanda Bosna-Hersek, Hırvatistan,

Fransa, İtalya, Malta, İspanya ve Kıbrıs gibi ülkelerde de sıkça yaşandığı rapor edilmiştir (Uluslararası Af Örgütü, 2021: 17). Yaşam hakkını ihlal eden fiziksel şiddeti de içeren uygulamalar düzenli düzensiz göçü ayırt etmeksizin uygulanabilmektedir. Birliğin ve birliğe üye ülkelerin önleyici ve öteleyici politikaları yabancı karşıtlığını besleyen ve toplumsal reaksiyonların oluşumunda nedensellik oluşturmaktadır. Göçün hedef ülkeleri olan Avrupa ülkelerinde göçmen karşıtlığı, devlet ve birlik politikalarının ötesine geçtiği görülmektedir. Özellikle Suriyeli göçmen sayısındaki artışlara bağlı olarak göçmen karşıtlığı hem komşu ülkelerde hem de Avrupa ülkelerinde toplumsal düzeyde yaşanmaya devam etmektedir.

Suriyeli göçmenlerin Avrupa akını sonrası Almanya'da ortaya çıkan PEGİDA (Batının İslamlaşmasına Karşı Vatansever Avrupalılar) hareketi 2014 yılında 300 kişilik sosyal medya grubu olarak ortaya çıkmıştır. Avrupa'ya göçlerle farklı kimlik ve aidiyetlere sahip göçmenlerin yoğun şekilde taşınmasıyla bir sosyal medya örgütlenmesi olarak ortaya çıkan Pegida, her pazartesi günü düzenlenen büyük kitlesel bir harekete dönüşmüştür. Katılım sayısının günden güne artmasıyla birlikte Avrupa'nın farklı ülkelerinde de göçmen ve Müslüman karşıtlığını tetikleyen bir harekete dönüştü. 2015'te 25 bin kişiyi toplayan örgüt (Nye, 2015: 4), Avrupa'nın farklı ülkelerinde cami ve mültecilere karşı şiddet eylemleri içeren gösteriler düzenlemiştir (Deutsche Welle Türkçe, 2021). Göç ve İslam karşıtı söylemleri olan Pegida, Almanya'daki 200 bin civarındaki Suriyeliye harcanacak paraların ülkede ekonomik açıdan zor durumda olan Almanlara harcanmasını istemektedirler (Alkan, 2015: 284). Almanya'nın Dresden kentinde ani ve büyük çaplı bir hareket olarak ortaya çıkan Pegida hareketinin ani büyümesinde sosyo-ekonomik göstergelerde yaşanan daralmaların da büyük etkisi olmuştur. Ancak örgüt öncelikli olarak kendini yabancı düşmanlığı üzerinden tanımlaması ve birden fazla ülkeye yayılması Avrupa'da aşırı sağ eğilimlerin artışta olup olmadığı sorusunu güncel hale getirmiştir. Avrupa'nın tamamında artış gösteren hareketin nedenlerine dair araştırmalar kısmen devam etmektedir. Pegida'nın ortaya çıktığı 2015 yılında çalışmalar daha yoğun olarak yapılırken, göçün etki düzeyinin artışı ve ülkelerin politika değişiklikleriyle çalışmalar zamanla seyrekleşmiştir. En ciddi çalışma Friedrich-Ebert-Stiftung London'ın yaptığı araştırmada bireylerin geleceğe dair sosyal güvensizlik duygusu, sosyal ve ekonomik daralmaya karşın sosyal güvenlik kurumlarındaki aşınma, siyasilerin sosyal güvenliği inşa edebileceğine dair umutsuzluk olarak üç ana başlıkta ifade edilmiştir. Bu araştırmada ekonomik ve gelecek kaygılarının düşmanlık algısında belirleyici olduğu görülmektedir. Göçmenler ve yabancılar oluşan güvensizliğin kaynağı olarak tanımlandığı ve politik belirlenimler açısından merkezi bir konumda yer aldığı görülmektedir. Güvensizlik duygusunun merkezinde yabancı olarak Müslümanlar, Yahudiler, diğer etnik ve sosyal gruplar olduğu ifade edilmiştir (Meyer and Stork, 2015:2). Ekonomik gerekçeler de bu tür örgütlerin yabancı düşmanlığı ve ırkçı tutumlar sergilemelerine zemin hazırlamaktadır. Pegida taraftarları yabancı düşmanı (Nazi) olarak anılmalarının belli bir merkezin kendilerine yakıştırması olduğunu ifade etmesine rağmen (Nye, 2015:4), 41 yaşındaki lideri Lutz Bachmann Hitler pozu vermiş ve bundan dolayı yargılanmıştır.

Pegida gibi aşırılık eğilimli aktif örgütlerin yanı sıra göçmen karşıtlığının toplumsal düzeyde yayıldığını gösteren veriler araştırmalara yansımaktadır. 4 Nisan-12 Mayıs 2016 zaman aralığında ABD ve AB'ye üye ülkeler arasından 10 ülke¹ ve 11.494 kişiyle yapılan anket çalışmasında yabancı karşıtlığının toplumsal görünürlüğünü açık bir biçimde göstermektedir. Pew Research Center'in Brexit referandumu ve İstanbul'daki terör saldırısı öncesi yaptığı

¹ Macaristan, Polonya, Hollanda, Almanya, İtalya, İsveç, Yunanistan, İngiltere, Fransa, İspanya.

araştırmada “göçmenlerle terör saldırılarının arttığı/artacağı” görüşü %56 dolayında ankete yansımıştır. Yüksek oranda çıkan bir diğer görüş olan “iş ve sosyal haklar dolayısıyla mülteciler bir yüküdür” %50 olarak belirtilmiştir. Üçüncü olarak “ülkedeki mülteciler diğer gruplara göre daha suçlu” görüşü ise %30 olarak tespit edilmiştir. Ankette Macaristan, İtalya ve Polonya, Yunanistan, İspanya gibi doğu ve güney Avrupa’da Müslümanlara karşı olumsuz imajın %50’den fazla çıktığı görülmektedir (Wike, Stokes and Simmons, 2016: 4-5). Fransa ve Brüksel’de bombalı saldırı sonrası yapılan ankette göçmen, Müslüman ve yabancı düşmanlığının sadece siyasal açıdan değil, aynı zamanda ekonomik ve kültürel olarak da var olduğunu göstermektedir. Avrupa’daki göçmenlerin sayısal ve toplumsal görünürlüğüne artışının bunda büyük etkisi olduğunu söylemek pekâlâ mümkündür. Nitekim Uluslararası Göç Örgütü (IMO)’nün 2020 raporuna göre, 2015 yılına kadar Avrupa’da 75 milyon göçmenin yaşadığı belirtilirken, 2019 yılında %10’luk artışla bu sayının 82 milyona çıktığını görülmektedir (IOM, 2020: 85). Raporda hedef ülke Almanya’nın yanı sıra, Akdeniz geçiş güzergâhında yer alan İspanya, İtalya gibi ülkelerin en fazla göçmen barındıran Avrupa ülkeleri olduğu ifade edilmektedir. En yüksek oranda yabancı karşıtlığı ile en fazla göçmen barındıran ülkelerin kesişmesi göçmenlik-yabancı düşmanlığı arasında sıkı bir ilişki olduğunu göstermektedir.

4. Türkiye’deki Göçmenler ve Yabancı Düşmanlığı

Dünya Göç Örgütü’nün 2022 raporuna göre can kayıplarına neden olan en büyük göç hareketi son iki yılda yaşanmıştır (World Migration Report, 2022:2). En büyük göçler Yemen, Orta Afrika Cumhuriyeti, Kongo ve Güney Sudan ve yüzyılın krizi olarak nitelenen Suriyelilerden oluşmaktadır. 2011 yılında Suriyeli göçmenlerin güncel sayısı savaşın başında yüzlerle ifade edilirken son verilere göre bu sayı 8 milyonun üzerine çıkmıştır. Yerinden edilenlerin sayısı itibarıyla Meksika-ABD sınırından sonra Suriye-Türkiye sınırı dünyadaki en büyük ikinci sınır olarak tanımlanmaktadır (World Migration Report, 2022: 26). Suriye krizi öncesi 1997-2008 dönemde Türkiye’ye gelen düzensiz göçmen sayısı 730 bin dolayında olduğu rapor edilirken (İçduygu, 2012: 19) güncel verilere göre bu sayı milyonları aşmış durumdadır. Türkiye’de göçmen sayısındaki ani artışlarda Suriye’nin en büyük kara sınırı olması en büyük nedendir.

10 Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi göçmenlerin hukuki çerçevesini oluştururken, Beyannamenin 14 maddesinde “herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır” hükmü statü sahibi olmayan göçmenler için genişletilebilecek bir çerçeve oluşturmaktadır. Sonraki süreçte 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolüyle genişletilen göçmen ve mülteci statüsünün uluslararası hukuki boyutu 145 ülkenin taraf olacağı şekilde kabul edilmiştir. Cenevre Sözleşmesini coğrafi çekince şartıyla kabul eden Türkiye, sadece Avrupa Konseyi ülkelerinden gelenlere statü vermek şartıyla taraf olmuştur. Uluslararası sözleşmelere rağmen, stratejik konumda olan Türkiye’nin göçmen politikasında istikrarlı bir politikasının olmaması, hem göçün kontrolünde hem de transferinde eksikliklerin yaşanmasına neden olmuştur. Göçmen politikasına yönelik ilk düzenleme 1994 yılında bir yönetmelikle² ele alınırken, kanun düzeyinde ilk düzenleme 2003 yılında yürürlüğe giren Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun ile yabancıların iş yaşamına girmesine olanak tanıyan kanundur (4817 sayılı kanun, 2003). 2013 tarihli Yabancılar

² Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

ve Uluslararası Koruma Kanunu ile yabancıların statüsü ve mevcut durumlarına ilişkin güncel kanundur (6458 sayılı Kanun, 2013). AB ilerleme raporlarında da sıkça vurgulanan göç mevzuatı Suriye krizinin neden olduğu kitlesel göçler sonrası zorunlu olarak kanun düzeyinde ele alınmıştır. Bu kanun çerçevesinde Suriyeli göçmenler 2014 yılında çıkarılan Geçici Koruma Yönetmeliği çerçevesinde “geçici koruma” statüsünde ele alınmışlardır (YUUK, 2013:md.2). Transit ülke konumunda bulunan Türkiye’de göç politikası, her dönem için hükümetlerin inisiyatifiyle ele alınan bir konu iken, krizinin büyük etkisiyle bu dönemde kanun düzeyinde somutlaştırılmıştır. Mültecilik statüsünün yükümlülükleri nedeniyle Türkiye’de bulunan Suriyeliler mülteci değil, kanun çerçevesinde geçici koruma statüsünde yer almaktadırlar.

Türkiye’deki göçmenlerin geçici statüde yer alması, Cenevre Sözleşmesinde belirtilen barınma, eğitim, sağlık, sosyal haklar vb konularda mülteci statüsünün gereklerini yerine getirmeyeceği anlamına gelmektedir. Bu yönüyle Türkiye, hedef ülke olmaktan ziyade Avrupa’ya geçiş için transit ülke konumunda yer almaktadır. Ancak Avrupa Birliği, yukarıda ifade edilen önleyici göçmen politikasını, geçiş güzergâhındaki komşu ülkelere belli şartlar çerçevesinde uygulamaya sokmak için girişimler başlatmıştır. 16 Mart 2016 tarihli *Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi* Avrupa Birliğinin dış güvenliğini temin eden anlaşmalardan biri olarak Türkiye’deki göçmenleri de doğrudan etkilemiştir. Bu bildiriye göre AB’nin dış güvenlik ve ortak mutabakat metni çerçevesinde Ortak Göç Planı uygulamasıyla Suriyeli göçmenlerin üçüncü ülke konumundaki Türkiye’ye iadesi ele alınmıştır. Türkiye’den Yunanistan’a geçen Suriyeli göçmenlerin masrafları karşılanmak üzere geri iade anlaşması kabul edilmiştir.³ Sosyal uyum programı çerçevesinde ele alınan Suriyeli göçmenler için sosyal projelerle verilecek (3+3 milyar Euro) kaynak ile geçiştirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Türkiye’de kamplar dışında kalan Suriyelilere AB tarafından finanse edilen kişi başına 120 liraya denk gelen destek yeterli olmadığı gibi göçmenlerin büyük çoğunluğunun kayıtlı veya kayıt dışı olarak da çalıştığı bilinmektedir. Bu açıdan Türkiye’de kamplar dışında kalan Suriyelilerin çalışmaksızın hayatlarını idame ettirme imkânına sahip olmaları neredeyse imkânsızdır (Erdoğan, 2019: 42). Sosyal uyum projesinin başladığı 2016 yılında göçmen sayısı 2,8 milyon iken, 2022 verilerine göre bu sayı 3,7 milyona ulaşmıştır. Bu veriye göre Türkiye, dünyanın en fazla göçmen barındıran ülkesi konumunda yer almaktadır. Göçmenlerin büyük çoğunluğu (%98) geçici barınma merkezlerinin dışında ülke geneline dağılırken, sadece %2’sinin geçici barınma merkezlerinde yer aldığı rapor edilmektedir (Göç İdaresi, 2022). Dolayısıyla AB projeleriyle verilen miktarın yetersizliğinin yanı sıra göçmen sayısının düzensiz olarak ülkenin tamamına dağılması, hem göç yönetimini zorlaştırmakta hem de Suriyelilere karşı gösterilen toplumsal reaksiyonlar kontrol edilmekten uzaklaşmıştır.

Demografik yapı, şehir ve ülke ekonomisi, sosyo-kültürel aidiyetler ve hizmet alımları başta olmak üzere, birçok farklı alanda yaşanan değişimler ve uyumsuzluklar toplumsal reaksiyonların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Toplumun büyük çoğunluğu tarafından ilk dönemlerde “misafir”, “muhacir”, “kardeş” retoriği ile kabullenilen göçmenler, etkileşimin artışıyla birlikte “Suriyeli” olarak tanımlanmaya başlamışlardır. Suriyeli retoriği “öteki” ve “yabancı” kavramlarına içkin bir anlam da kazanmaya başlamıştır.

Ülke geneline dağılan göçmenler her ne kadar mültecilik statüsünden yararlanmasalar da barınma, eğitim, sağlık gibi temel ihtiyaçlarda ülke sermayesinden istifade etmektedirler. Uzun

³ (https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf).

sürelî göçmen ve işsizlik; eğitim, sağlık ve sosyal yardım hizmetlerinde göçmenlerin ödediğinden daha fazla olduğundan mali yükleri arttırmaktadır (Kerr and Kerr, 2011: 18). Geçici koruma statüsünde geçici kimlik belgesiyle; sağlık, ilk orta ve üniversite eğitimi, çalışma izni, barınma merkezlerine yerleşme (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022) gibi hizmetlerden yararlanmaları Suriyelilerin külfet oldukları fikrini beslemekte ve onlara karşı gelişen tepkilerin gerekçesi olarak sunulmaya başlamıştır. Göçmenlerin külfet olduğu algısı, Almanya'daki Pegida hareketinde olduğu gibi küçük tepkilerden toplumsallığa doğru gitmektedir. Buna, göçmenlerin geri dönmeyeceklerine dair kanaatin eklenmesi ve Suriyeli görünürlüğünün yaygınlaşmasıyla yerli ile yaşanan çatışmalar eklenince karşıtlığın zemini daha da güçlenmektedir. Özçürümez ve İçduygu (2020: 21-24) zorunlu göçle gelen kişilerin topluluklar arası kaynaşmalarını etkileyen ve birlikte yaşamalarına olanak tanıyan “sosyal uyum” ve “toplumsal bütünleşme” gibi yönetim süreçlerine dâhil edilecek önermelere yer vermekle birlikte toplumların kendine ait farklılıkları nedeniyle zorlu bir süreç olduğunu da belirtmektedirler. Ancak sosyal uyum ve bütünleşme için öncelikli olarak birbirine yabancı iki toplumun da buna istekli olarak hareket etmesi beklenir. Yerli halkın göçmen kitleye karşı olumsuz tutumu söz konusu olduğunda, göçmenlerin istemi tek başına sosyal uyum için yetersiz kalacaktır.

Suriyeli göçmenlerin toplumsal algısının ölçümüne dair yerel ve ülke düzeyinde farklı zamanlarda yapılan çalışmalarda “muhacir”den ulusal aidiyetine vurgu yapan “Suriyeli”ye geçiş süreci açık bir şekilde gözlenmektedir. Sosyal uyum ve algıyı ölçmeye yönelik en kapsamlı çalışma Ankara Sosyal Araştırmalar Merkezi-ANAR tarafından 2017’de 2089 ve 2019’da 2271 kişiyle yaptığı araştırmalardır. Araştırmada Suriyeli göçmenlerin toplumsal algısında yıllara göre farklı sonuçlar ortaya çıkmıştır. 2017 yılında Suriyeli göçmenler %58 oranında “zulümden/savaştan kaçan insanlar” olarak tanılanırken, 2019 yılında bu algı %35 ile dördüncü sıraya gerilemiştir. 2019 yılında “bize ileride çok sorun açacak tehlikeli insanlar” %42 oranıyla ilk sırada yer almıştır. İkinci sırada %41,4 ile “kendi ülkesini korumayan” ve üçüncü sırada %39,5 ile “bize yük olan insanlar” belirtilen görüşler de ilk sırada ifade edilen görüşle paralellik göstermektedir. Farklı ve yabancı olduğu algısının iki yıllık sürede görece yükselirken (%19,7), zararsız insanlar olarak algısı (%7) düşmüştür (Erdoğan, 2019: 55). Ancak zulüm ve savaş gerekçelerle mağduriyet yaşadıklarına yönelik düşünce, sonrasında yapılan araştırmada radikal bir değişikliğe uğradığı gözlenmektedir. Suriyeli mağdurlar kısa sürede tehdit unsuru olarak görülmeye başlamıştır. Suriyeli algısında büyük değişimler gözlemlenirken, her iki çalışma aynı illerde (26 il) yapılmıştır. Dolayısıyla aynı sosyal çevrenin kısa sürede farklı sonuçlar vermesi Suriyeli algısının yabancı düşmanlığına evrildiğine dair veriler içermektedir. Ekonomik külfet, dil, kültürel ve etnik farklılık ile ekonomik rekabet alanları bu çalışmadaki karşıtlığın gerekçesi olarak ortaya çıkmaktadır.

Suriyelilerle ilgili 2021 yılında SODEV’in telefonda anket yöntemiyle 1067 kişiyle yaptığı başka bir çalışmada, katılımcıların %58,2’si Suriyelilerle ilgili herhangi bir problem yaşamadıklarını belirtmesine rağmen, ekonomik anlamda birer rakip olduklarından %68,9’u Suriyelilerin iş hayatında yer almalarına karşı olduklarını belirtmişlerdir. Ankette katılanların sadece %11,9’u Suriyelilerin Türkiye’de çalışmasına olumlu bakmaktadırlar. Bu araştırmada en önemli gerekçe kayıt dışı istihdam⁴ nedeniyle çalışma ücretlerinin düşeceği, kalmaya devam etmeleri

⁴ Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmeliğe göre tarım ve hayvancılık sektöründe mevsimlik işçi olarak çalışan geçici koruma kapsamındaki kişilerin çalışma izni şartlarından muaf tutulacağı belirtilmektedir (2016: md 5).

durumunda işlerini ellerinden alacaklarına dair endişeleri olduğu vurgulanmıştır. Katılımcıların %66,1'i Suriyelilerin geri gönderilmesini isterken, suç oranlarında artış, iç çatışma, kültürel yozlaşma gibi alanlarda olası çatışmaların giderek artabileceğini belirtmişlerdir (SODEV, 2021: 43). Araştırmadaki önemli verilerden biri de tüm parti tabanlarında -özellikle muhalefet partilerinde- Suriyeli algısının kötü olduğu ve geri geri gönderilmeleri gerektiğini vurgulamalarıdır.

Göçmen yoğunluğu ve farklılıkların belirginleşmesinden dolayı toplumsal algının ölçülmesine yönelik makro düzeyde araştırmalar sürekli bir ihtiyaç olarak görülürken, yerel ölçekli çalışmalar da önemli veriler içermektedir. Nitekim yerel düzeyde yapılan kimi çalışmalarda da Suriyelilere karşı yabancı karşıtlığının olduğu görülmektedir. Yerel araştırmalarda ekonomik nedenler karşıtlığın ortaya çıkmasında en önemli gerekçe olarak belirmektedir. 2014 yılında Konya'da yapılan saha araştırmasında emek piyasasındaki yeni rakipler olarak görülen Suriyeliler, kimliksel aidiyetlerin karşıtlıkta henüz belirgin bir konumda yer almadığı saptanmıştır (Koyuncu, 2014: 132). Mersin ve Adana'da yapılan başka bir araştırmada işveren açısından Suriyeliler, ucuz işgücü olduğundan memnuniyetle karşılanırken, emek işgücü işçileri açısından istenmeyen kişiler olarak değerlendirilmişlerdir. Ekonomi temelli karşıtlık ve/ya memnuniyet bu dönemde belirgin olarak araştırmalara yansımıştır (Çetin, 2016: 210). Sürenin uzaması, ekonomik rekabet, toplumsal görünüm ve kimliklerin karşılaşması gibi faktörler, ekonomik rekabet dışındaki gerekçeler olarak yerel çalışmalarda da görülmektedir. İlk dönemlerden farklı olarak Suriyeler artık birer misafir değil, "yabancı" olarak nitelenmektedir. Belanger ve Saraçoğlu'un (2018:50) İzmir'de yaptığı çalışmada Suriyelerin toplumsal görünürlüğündeki yoğunluk, yerlinin mekân kaybı endişesini de beraberinde getirdiği tespit edilmiştir. Suriyeliler artık ekonomik rakipler değil, kimlik, kültür ve aidiyet konularında da ciddiye alınması gereken rakipler olarak algılanmaya başlamışlardır. Suriyelinin varlığı, coğrafi alandaki sahiplik hissiyatının kimlikler üzerinden sürdürülmesine neden olmuştur. Başka bir ifadeyle alanın sahibi yabancı olan Suriyeli değil, yerel olan "biz" milli kimliği ile ifade edilmeye başlamıştır. Milliyetçi bir retoriği besleyen bu tür karşıtlık ötekine karşı pejoratif sıfatlar yükleyen yabancı düşmanlığına dönüşmeye başlamıştır. Kaldık'ın (2021: 84) Bingöl il merkezinde yaptığı araştırma ekonomiyle birlikte hem sınır güvenliği açısından hem de kimliksel aidiyet konusunda karşıtlığın oluşumuna etkisi ölçülmüştür. Çalışmada güvenliğe dair bireysel ve toplumsal tedirginlik, karşıtlığın en önemli nedenleri arasında belirtilmektedir. İlk dönemlerde sosyo-ekonomik gerekçelerle üretilen düşmanlık son zamanlarda yapılan araştırmalarda kimlikler üzerinden biçimlenmeye başlamıştır. Tepe ve arkadaşlarının (2019, 128) henüz iş hayatında yer almayan üniversite öğrencileriyle yaptığı çalışmada Suriyeli göçmenler, insani değerleri göz ardı eden kör yurtseverlik çerçevesinde ele alındığını göstermektedir. Çalışmada dinsel yakınlığın karşıtlığı kısmen azalttığı belirtilse de milliyetçi retoriğin daha baskın olduğu ortaya konulmuştur.

İster sosyo-ekonomik gerekçeler ister kimlikler üzerinden olsun yabancı düşmanlığına dönüşen Suriyeli karşıtlığı, siyasal ve toplumsal olarak güncelliğini koruyan ve giderek büyük sorunlardan biri olarak görülmeye devam edecektir. Suriyeliler üzerinden gelişen yabancı düşmanlığının Avrupa'daki aşırı sağ partilerde olduğu gibi -dinsel yakınlık ve hükümetin domine edici rolü nedeniyle- henüz güçlü kurumsal düzeyde bir karşıtlığa dönüşmemiş olsa da yaygınlık gösterdiği görülmektedir. Son dönemde yapılan çalışmalarda, buna uygun toplumsal zeminin doğal ve suni olarak olduğu vurgulanmaktadır.

Suriyeli göçmenlere karşı oluşan toplumsal reaksiyonun somut gerçekleri olmakla birlikte, kontrol edilebilir bir süreç olduğu da gözlenmektedir. Yazılı ve görsel medya ve özellikle internet medyasının yaygınlaşması bütün toplum katmanlarını etkileyen bir hinterlanda sahip olduğu bilinmektedir. Nitekim Herman ve Chomsky (2017: 15) *Rızanın İmalatı* adlı çalışmalarında medyanın etkin bir propaganda aracı olarak “tepki üretim merkezi” işleviyle hareket ettiğini ısrarla belirtmişlerdir. Haberin ele alınış biçimi, “seçkin” ve “uzman” kimselerin halkın bildiğini aksine görüşleri sürekli olarak işleyerek öncelikli problemler haline getirebilmektedirler. Dolayısıyla toplumda ekonomi, kültür ve sosyal farklılıklar üzerinden oluşan doğal karşıtıklar, kendini ve politikalarını yerli kimliğin ve kültürün hamisi gören kimi politikacılar ve ideolojiler için yeni bir siyasal mücadele alanına dönüşebilmektedir. Siyasiler, tepki üretim merkezi işleviyle hareket eden yeni medyanın domine edici propaganda modelinin gücünü kullanarak oluşan tepkiselliği düşmanlığa kanalize edebilmektedirler. Sosyal medya işleviyle Pegida'nın kısa sürece tüm Avrupa ülkelerinde yaygınlaşması bunun en açık örneğidir. Bu kesimlere göre ülkeye izinsiz giren bu göçmenler birçok yönden temelde suçlulardır. Hükümetin, tehdit oluşturan bu kimselere karşı tedbirler alması gerektiği sürekli biçimde hatırlatılarak toplumsal reaksiyonlar sürekli olarak diri tutulmaya çalışılmaktadır. Ülke ekonomisi ve güvenliği tehdit ettiği, ulusal kimliği sarstığı ve ulusal sınırlar üzerinde devletin kontrolü kaybettiği sürekli bir biçimde işlenmeye başlar (Bartram, Poros and Monforte, 2019: 309). Bu tür politikalar, ekonomik sorunların baş göstermeye başladığı dönemlerde daha da yoğunlaşmaktadır. Ekonomik sorunların ortaya çıkmasıyla göçmenlerin külfet olduğu algısının bu mecralarla işlenmesi, göçmen ile ekonomik sorunlar arasında analogi kurulmakta ve sorunun kaynağı olarak sunulmaktadır. Aynı şekilde ulus kimliğinin göçmenlerce dejenere edildiği, suç oranlarının yükseldiği, kimi hastalıkların ortaya çıktığı gibi birçok sorun göçmenlerin varlığına bağlanarak işlenmektedir. Toplumsal mobilizasyon aracına dönüşen yeni ve etkili medya, siyasal tercih belirleniminde olduğu kadar, bu alanlarda geliştirilen dışlayıcı söylemleri, tabana yayan bir işlevi yerine getirebilmektedir.

Oluşturulan Suriyeli karşıtlığı retorik söylemlerden çıkarak örgütlenme ve siyasallaşma eğilimlerine zemin oluşturabilmektedir. SODEV'in yaptığı araştırmada tüm partilerin tabanlarında Suriyeli karşıtlığı olduğu görülmekle birlikte yeni kurulan kimi partilerin programlarında birçok problemin sorumlusu olarak gösterilmektedir. Partilerin programlarında doğrudan Suriyeli ifadesine yer verilmesi, aşırı sağ eğilimleri ortaya çıkarırken⁵ araştırmalara yansdığı şekliyle tüm partilerin tabanlarında yabancı düşmanlığı artabilmektedir. Öte yandan sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik birçok alanda yaşanan sorunlara doğrudan Suriyelilerin neden olduğu partiler de kurulmaya başlamıştır (Memleket Partisi, Parti programı, 2021). Kontrol edilebilir toplumsal reaksiyonların partileşme süreçlerine etkisi, yüzyılın başında Avrupa'da ekonomi ve kültürel farklılıklar üzerinden Müslümanlara ve göçmenlere gösterilen tepkiyle büyüyen aşırı sağ eğilimli partilerin güçlenme sürecini andırmaktadır. Suriyeli karşıtlığını parti programlarıyla meşruiyet kazanması, karşıtlığı sadece düşünsel anlamda değil, kimi zaman fiziksel şiddet ve ölümlere dahi nedensellik oluşturma ihtimalini mümkün

⁵ Zafer Partisinin parti programında ekonomik kriz, eğitim, hastalık, iç güvenlik, milli kimlik gibi konulardaki tehdit algısı Suriyeliler üzerinden ele alınmaktadır (Zafer Partisi Parti Programı, 2021). Parti programında ilginç bir biçimde 38 kez Suriyeli ifadesi kullanılması, oluşturulan reaksiyonun partileşmeye sürecindeki etkisi olarak değerlendirilebilir.

kılabilmektedir. Nitekim paradoksal olarak karşıtlığı ve düşmanlığı besleyen yeni basında, farklı illerde ölümlere varan olayların sıkça yaşandığı da işlenmektedir.

Parti programlarındaki karşıtlık henüz uygulanamamış olsa da kimi yerel yönetimlerde Suriyeli karşıtlığı somut olarak uygulanmaya başlamıştır. Suriyelilerin geri gönderileceğine dair siyasi beyanatlar, geri gitmeleri için zorlayıcı tedbirlere başvurdukları görülmektedir. Suriyelilerin su ve atık ücretlerini on kat artırılması⁶ gibi somut uygulamalar toplumda gelişen Suriyeli düşmanlığının yerel yönetimlerde somut olarak gerçekleştiğini göstermektedir. Dolayısıyla toplumda ekonomi ve kimlik üzerinden gelişen karşıtlık siyasal alanı biçimlendirirken, siyasal alan da toplumsal karşıtlığa meşruluk katmaktadır. İki yönlü gelişen Suriyeli karşıtlığı, kimi zaman şiddet boyutuna taşınırken, sosyal ağlar üzerinden tepkiselliğin giderek artış gösterdiği bilinmektedir.

5. Sonuç

Dinamik, karmaşık ve çok boyutlu bir olgu olan uluslararası göç, günümüzde belli dar kalıplar içerisine hapsedilemeyecek kadar geniş ve etki düzeyi büyük bir realiteye dönüşmüş durumdadır. Ulus devlet merkezli sınırlara, düzenlere ve bütüncül kalıplara meydan okuyan göç, oluşturulan kalıpları farkında olmadan değiştirmekte/tahrip etmekte dönüşüme zorlamaktadır. Üstelik bu değişiklikler, toplumsal ve siyasal yapıları muhafaza etmeye yönelik oluşturulan uluslararası işbirlikleri ve politikalara rağmen gerçekleştirilmektedir. Küreselleşmenin de etkisiyle soğuk savaş sonrası süreçte göç, yeni yüzyılda tahrip düzeyi artarak devam etmektedir. Yoğunluklu olarak menşei yerde/bölgede/ülkedeki ideolojik, ekonomik, siyasal ve kültürel çatışmalardan beslenen uluslararası göç, hedef ülkedeki benzer yapılara da nüfuz etmektedir. İki yönlü değişimi tetikleyen göç, mezkur çatışmalardan etkilenirken aynı zamanda hedef ülkedeki değişimlerin de gerekçesi olmaktadır. Geçiş güzergahında bulunan ülkelerde ekonomik değişimler başta olmak üzere politik ve sosyo-kültürel değişimler açısından bir tehdide ve yabancı düşmanlığına dönüşmektedir.

Tehdidin yabancı düşmanlığına dönüşmesi, değişimin etkisine göre belirlenmektedir. Zaman, ekonomi, toplumsal görünüm, dil başta olmak üzere kültürel farklılıklar, iş piyasasındaki rekabet vb gerekçeler göçmenin misafirlikten yabancıya dönüşüm hızını belirleyen önemli gerekçelerdir. Avrupalı ülkelerinin siyasal, sosyal ve ekonomik yapılarında yaşanan değişimlerin etkisiyle göçmenler, kendilerine her yönüyle külfet olan kimseler olarak tanımlanmaya başlamıştır. Dahası Avrupalı ülkeler ve toplumları açısından terör, şiddet, kimlik dejenerasyonu ve sosyo-ekonomik daralma göçmenler üzerinden tanımlanmaktadır. Bunun için göçmen geçişlerine karşı önleyici tedbirlere yeni yüzyılda sıklaşmaya başlamıştır. Uluslararası sözleşmelere karşın ülkelerin *De facto* uygulamaları, yabancı düşmanlığına zemin hazırlamaktadır. Aşırı sağ partilerin tabanlarını güçlendiren yabancı düşmanlığı, alternatif siyasal partiler haline gelmişlerdir. Bu açıdan 20. Yüzyılda Avrupa'nın ekonomik kalkınmasında önemli bir işleve sahip olan göçmenler, yeni yüzyılda artık bir iş gücü değil, birer tehdit olarak görülmeye başlamıştır.

Uluslararası sözleşmelere karşın Avrupa'da Suriyeli karşıtlığıyla gelişen zenofobi, dinsel ve kültürel yakınlığa karşın Türkiye'de de önemli düzeyde arttığı gözlenmektedir. Suriye kriziyle gelen ilk göçmen akınıyla "muhacir" olarak sahiplenilen Suriyeli göçmenler, zamanla öteki

⁶ <https://www.ensonhaber.com/gundem/boluda-yabanci-uyruklularin-fatura-ve-vergilerine-zam-aciklamasi>

olarak görülmeye başlamıştır. Suriyelerin sosyal ve kimliksel görünürlüğü, gettolaşmalar, yerli ve ulusal kimliğe karşı tehdit algısı kimlikler üzerinden gelişen karşıtlığı beslerken, ekonomik rekabet, gelir daralması, ekonomik krizlerin artışı da çıkarlar üzerinden şekillenen karşıtlığı beslemektedir. Kimlik ve çıkar üzerinden şekillenen zenofobik yaklaşımlar bir bütün olarak Suriyelilerin hedef olarak görülmesine neden olmaktadır. Tarihsel olarak en büyük göç akınına uğrayan Türkiye açısından Suriyeli karşıtlığı üzerinden gelişen siyasal örgütlenmelerin meşruiyet kazanması yeni bir durumdur. Bu açıdan karşıtlık üzerinden güç devşiren ve meşruiyet kazanan oluşumlar ve partiler de ilk defa görülmektedir. Buna göre siyasal retorik belirleyen yeni oluşumlar parti programlarını da buna göre dizayn etmişlerdir. Eski parti tabanlarında da gelişen bu karşıtlık, parti tabanlarının yeni partilere ve oluşumlara kanalize olmalarına neden olup meşruiyetini güçlendirirken, aynı zamanda kendi parti retoriklerini değiştirmeye zorlamaktadır. Her türlü yolla büyüyen karşıtlık, önemli bir siyasal iletişim aracına dönüşen sosyal medya mecralarında büyük tepkilerle karşılanmasına neden olmaktadır. Mevcut hükümetin kısmi dengeleyici politikalarına karşın, zenofobik söylemlerin ve politikaların tedricen artacağı ve buna göre politika yürüten partilerin büyüyeceği söylenebilir. Yeni medyanın etkisiyle sadece siyasal oluşumların değil, sosyal örgütlenmelerin de karşıtlığı düşmanlığı besleyen bir işleve hizmet ettiği görülmektedir.

Kaynakça

- Akdemir, A. M. (2004). Küreselleşme ve kültürel kimlik sorunu, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1. ss. 43-50.
- Akdoğan, M. (2018). AB'nin sınırlarına dayanan mülteci krizi ve yönetimi, *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi*, C. 1, S. 1. Ss. 48-74.
- Alkan, N. (2015). Avrupa'da yükselen ırkçılık: Pegida örneği, *Akademik Bakış Dergisi*, C.8 S. 16. ss. 275-289.
- Arzheimer, K. (2015). "Contextual factors and the extreme right vote in Western Europe, 1980-2012", *American Journal of Political Science*, Vol. 53, No. 2, pp. 259-275.
- Bartram, D., M. V. Poros, Pierre M. (2019). *Göç meselesinde temel kavramlar*, (çev: Ağabeyoğlu Tuncay), 2. Baskı, Ankara: Hece Yayınları.
- Belanger, D., Saraçoğlu C. (2018). Mekân, yer ve şehir: Türkiye'deki suriyeli karşıtlığının kentteki görünümüleri, *Eğitim, Bilim ve Toplum Dergisi*, Cilt 16, Sayı 62, ss. 46-73.
- BBC (2022). Macron defeats Le Pen and vows to unite divided France, www.bbc.com/news/world-europe-61209058. (Erişim Tarihi: 23.05.2022).
- Betts, A. (2009). *Forced migration and global politics*, New Jersey: Willey Blackwell Press.
- Bilgin, A. A. (2017). Göçmenlere yönelik deniz operasyonlarında Frontex'in müdahale yetkisinin uluslararası hukuk kapsamında değerlendirilmesi, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt. 7, S. 2, ss. 55-82.
- Burgoon, B. (2014). Immigration, integration, and support for redistribution in Europe, *World Politics*, 66 (3), pp. 365-405.
- Castles, S., Mark J. M. (2008). *Göçler çağı, modern dünyada uluslararası göç hareketleri*, (çev: Bülent Uğur Bal, İbrahim Akbulut), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Edward S. H., Chomsky, N. (2017). *Rızanın imalatı*, 3. Baskı. İstanbul: BGST Yayınları.
- Crush, J., Sujata R. (2009). *Human development research paper*, United Nations Development Reports Research Papers, <https://core.ac.uk/download/pdf/157834865.pdf>. (Erişim Tarihi: 18.03.2022).
- Deutsche Welle Türkçe (2021). Alman İstihbaratı İslam karşıtı hareketi kara listeye aldı, <https://www.dw.com/tr/alman-istihbarat%C4%B1-islam-kar%C5%9F%C4%B1t%C4%B1-hareketi-kara-listeye-ald%C4%B1/a-57459449> (Erişim Tarihi: 03.02.2022).
- Deutsche Welle Türkçe (2015). Fransa ve Avrupa'da aşırı sağ yükselişte, <https://www.dw.com/tr/fransa-ve-avrupada-a%C5%9F%C4%B1r%C4%B1-sa%C4%9F-y%C3%BCKseli%C5%9Fte/a-18917497>. (Erişim Tarihi: 05.03.2022).

- Davoudi, S., Wishardt, M., Strange, I. (2010). "The ageing of Europe: demographic scenarios of Europe's futures, *Futures*, 42(8), pp. 794-803.
- Erdoğan, M. (2019). *Suriyeliler barometresi 2019*, Ankara: Orion Kitabevi.
- Göç İdaresi Başkanlığı (2022). <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (Erişim Tarihi: 08.02.2022).
- Harris, B. (2002). Xenophobia: a new pathology for a new South Africa?, *Psychopathology and Social Prejudice*, pp. 169-184.
- Helbing, M., Daniel M. (2020). Terrorism and migration: an overview, *British Journal of Political Science*, pp. 1-20.
- Hobsbawm, E. (2011). *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi*, (çev: Yavuz Alogan), 5. Basım, İstanbul: Everest Yayınları.
- İçduygu, A. (2012). *Kentler ve göç, Türkiye, İtalya ve İspanya örnekleri*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- ILO, IOM and OHCHR (2001). *International migration, racism, discrimination and xenophobia*, <https://www2.ohchr.org/english/issues/migration/taskforce/docs/wcar.pdf>. (Erişim Tarihi: 05.02.2022).
- IOM (2020). *World Migration Report*, https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf (Erişim Tarihi: 03.02.2022).
- Jerome B., Veronique J.-S. (2003). A Le Pen vote function for the 2002 presidential election: a way to reduce uncertainty, *French Politics*, V.1. ss.247-251.
- Kaldık, B. (2021). Uluslararası göç bağlamında sığınmacılar yönelik yabancı düşmanlığının incelenmesi: türkiye'de zenofobi üzerine bir uygulama, *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Kongresi: Krizler, Belirsizlikler ve Arayışlar Özel Sayısı, ss. 69-96.
- Karlık, R. (2007). *Avrupa Birliği ve Türkiye*, 9. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.
- Kerr, S. P., Kerr W. R. (2011), "Economic impacts of immigration: a survey", *Harvard Business School*, https://www.hbs.edu/ris/Publication%20Files/09-013_15702a45-fbc3-44d7-be52-477123ee58d0.pdf (Erişim tarihi: 18.03.2022).
- Koopsman R., Jasper M. (2009). "The rise of right-wing populist Pim Fortuyn in the Netherlands: a discursive opportunity approach", *European Journal of Political Research* 48, ss. 642-6644.
- Koyuncu, A. (2014). *Kentin yeni misafirleri: suriyeliler*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Matunhu, J. (2008). Re-visiting the May 2008 xenophobic attacks in South Africa, *African Journal of Criminology and Justice Studies*, Vol. 5, pp.95-108.
- Memleket Partisi (2021). *Parti programı*, <https://www.memleketpartisi.org.tr/parti/parti-programi> (Erişim Tarihi: 18.03.2022).
- Merriam W. (2022). Xenophobia, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/xenophobia#:~:text=Definition%20of%20xenophobia,that%20is%20strange%20or%20forei> (Erişim Tarihi: 05.02.2022).
- Meyer, H., Ulrich S. (2015). Understanding Pegida-an introduction, *Understanding Pegida in Context, Social Europe Report*, pp. 1-4.
- Nye, C. (2015). Pegida: why the populist right on the rise in Germany?", *Understanding Pegida in Context, Social Europe Report*, pp. 4-6.
- Özçürümez, S., İçduygu A. (2020). *Zorunlu göç deneyimi ve toplumsal bütünleşme*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Peterie, M., Neil D. (2019). Xenophobia towards asylum seekers: a survey of social theories, *Journal of Sociology*, pp. 1-13.
- Resmi Gazete (2003). Yabancıların çalışma izinleri hakkında kanun, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4817.pdf>. (Erişim Tarihi: 28.03.2022).
- Resmi Gazete (2013). Yabancılar ve uluslararası koruma kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6458.pdf>. (Erişim Tarihi: 28.03.2022).
- Sides, J., Citrin J. (2007). European Union about immigration: The role of the identities, interests and information, *British Journal of Political Science*, Vol.37, Issue. 3, pp. 477-504.
- Sosyal Demokrasi Vakfı (SODEV), (2021). Suriye göçünün 10. yılında Türkiye'de suriyeli göçmenler, <https://sodev.org.tr/sodev-suriye-gocunun-10-yilinda-turkiyede-suriyeli-gocmenler/>. (Erişim Tarihi: 18.03.2022).

- Swain, A. (2019). "Increasing migration pressure and rising nationalism: Implications for multilateralism and SDG implementation, *Third World Quarterly*, 17 (5), pp. 959-973.
- Tepe, Y. K. ve ark. (2019). Suriyeli mültecilere yönelik olumsuz tutumun belirleyicileri, dindarlık, yurtseverlik, ayrımcılık ve hoşgörü olabilir mi?, *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt XLIII, Sayı 2, ss 115-138.
- Tosun, S. B. (2022). İtalya'daki Suriyeli Mülteciler ve artan ırkçılık, *Journal of Awareness*, C.7, S.1 ss.1-15.
- Uluslararası Af Örgütü (2021). *Yunanistan: şiddet, yalan ve geri itmeler*, https://www.amnesty.org.tr/public/uploads/files/Rapor/GREECE-VIOLENCE%20LIES%20AND%20PUSHBACKS_EUR25-4307-2021_TR.pdf (Erişim Tarihi: 10.02.2022).
- Uluslararası Politik Akademisi (2017). 2017 Fransa Cumhurbaşkanlığı Seçimleri: Fransa tarihinde yeni bir sayfa, <http://politikaakademisi.org/2017/04/24/fransa-tarihinde-yeni-bir-sayfa/>. (Erişim Tarihi: 05.03.2022).
- UNHCR (2020). *Racism and xenophobia*, <https://www.unhcr.org/5f7c860f4.pdf>. (Erişim Tarihi: 05.02.2022).
- Ünal, S. (2019). Batı dünyasında yükselen aşırı sağ siyasal partiler, yabancı korkusu ve ırkçı tutumlar, *Journal of International Scientific Research*, ss. 321-329.
- Weber, A. (2009). *Nefret söylemi el kitabı*, Strazburg: Avrupa Konseyi Yayınları.
- Wike, R., Stokes B., Simmons K. (2016). Europeans fear wave of refugees will mean more terrorism, fewer jobs, *Pew Research Center*, <https://www.pewresearch.org/global/wp-content/uploads/sites/2/2016/07/Pew-Research-Center-EU-Refugees-and-National-Identity-Report-FINAL-July-11-2016.pdf>. (Erişim Tarihi: 07.02.2022).
- World Migration Report (2020). https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf. (Erişim Tarihi: 05.02.2022).
- World Migration Report (2022). https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2022.pdf. (Erişim Tarihi: 08.02.2022).
- Öner, N. A. Ş. (2018). Göç çalışmalarında temel kavramlar, *Küreselleşme çağında göç kavramlar, tartışmalar*, (der: S. Gülfer İhlamur-Öner, N. Aslı Şirin Öner), 4. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yakushko, O. (2008). Xenophobia: understanding the roots and consequences of negative attitudes toward immigrants, *The Counseling Psychologist* 37 (1), pp. 36-66.
- Zastiral, S. (2020). Burma'da vatansız rohingyalıların kaçıışı, *Siğınmacı devrimi, son göç dalgası dünyayı nasıl tümüyle değiştirdi*, (Der: Marc Engelhardt), (Çev: İlknur Aka), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Zafer Partisi (2021). *Parti Programı*, <https://zaferpartisi.org.tr/wp-content/uploads/2021/09/PARTI-PROGRAMI.pdf> (Erişim Tarihi: 18.03.2022).

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Throughout history, people have had to leave their places for different reasons. Migration, which is a natural change of place, has become a necessity due to the extraordinary changes experienced in the last two centuries. Many different reasons such as the emergence of modern nation states, wars, political and economic conflicts are the developments that make migration extraordinary. Migration movements are mostly observed to flow towards developed regions with better living conditions. Regions close to developed regions and on the migration route are directly affected by the migration movement. However, the migrations in the new century follow a different course from the migrations in the previous century. Even though extraordinary conditions were experienced intensely in the 20th century, migrations also created the dynamics of economic development for developed countries. During this period, European countries met a significant part of their labor needs with immigrants. However, in the new century, migration has become an element of destruction, not development. Migration for economic reasons has an important role in development. However, migrations of the new century mostly take place after humanitarian crises such as war and civil conflict. For this reason, the countries receiving immigration have tried to take measures against immigration. Methods such as pushback policy, obstruction, physical violence have become the most obvious examples of preventive practices. The intensity and destructive effect of migration feeds the threat perception of migration. In this respect, immigrants are seen not only as economic burdens of states, but also as a threat to citizens that need to be taken precautions. In the new century, immigrants have begun to be perceived as new competitors and threats in many different fields, especially in the economy. The identities shaped by the modern nation-state have become another justification for anti-immigrant opposition. Therefore, interests and identities are the most important reasons that feed anti-immigrant opposition. The reaction against the other over identity and economic interests is defined as xenophobia. In this respect, it causes conflicts between different masses and the hostile attitude of locals to foreigners. Identities and cultural differences shaped by national borders make conflicts inevitable. Xenophobia is becoming inevitable in almost all countries that receive intense immigration.

It is known that after the Syrian civil war that started with the 2011 crisis, millions of people spread to different parts of the world as immigrants. After the civil war, more than 6 million Syrians went out of the country's borders and dispersed to different

countries. According to the data of the United Nations High Commissioner for Refugees, Syrian refugees are described as the humanitarian crisis of the century. Indirectly or directly, every country has been affected by the humanitarian crisis. However, European countries, which are the target regions of immigrants, and Turkey, which is on the transit route, have been the regions most affected by the influx of immigrants. The fact that 3.7 million Syrians reside in Turkey shows the magnitude of the impact. There are large masses of Syrians who want to move to Europe. Immigrants who want to cross by sea and land face all kinds of difficulties on the way and perish. They are prevented from entering and pushed back into countries on the transit route to Europe. It is also stated in the reports that human rights violations are frequent. In addition to the policies of countries that prevent transitions, social antagonisms are also increasing. In this respect, xenophobic attitudes are gradually increasing in Turkey and European countries where Syrian immigrants live intensely. Xenophobia, which also gives legitimacy to far-right parties, feeds social conflicts and mass oppositions. In this study, the transformation processes of anti-immigrant attitudes into xenophobic attitudes in European countries and Turkey were examined.

Methods

With the Syrian civil war, there were intense hopes that the current regime would change and a democratic government would come to power. For this reason, a humanist approach has been displayed against the refugees fleeing from Syria. However, the hopes that the regime will change and the perception that the immigrants will not return has become stronger, and the Syrian and Syrian immigration policies of the countries have started to change. Syrian immigrants have begun to be seen as a burden for countries and societies. The Syrians, who were seen as guests at the beginning of the crisis, have now become foreigners. At the beginning of the crisis, the point of view of Turkish citizens towards the Syrian was a "migrant", but in the following period, they were named as "foreigners", "competitors", "others". It is known that a similar trend has emerged in European countries. While the entry and employment of immigrants, who have an important function in economic development, to European countries was carried out by the state, it started to change in this process. The change in the immigration policy of European countries has paved the way for the emergence of civil organizations that foster opposition. The Pegida organization, which was founded with anti-foreign and anti-Muslim protests, organized protests with intense participation in all European countries. Pegida, which is a neo - Nazi organizational model, has expanded to a level that can be effective in the whole of Europe. In the study, which deals with the process of returning from the guest to the foreigner, researches made at the regional, national and local level were examined. In particular, the effect of socio -economic changes and identities on xenophobia has been examined in studies. The extent to which immigrants are influential in the legitimacy of far-right parties and gaining power has been discussed through the elections held. The development processes of xenophobic attitudes in Turkey and European countries were examined comparatively.

Conclusion

International mass migrations have become a feature of the new century. According to the future perspective of the United Nations High Commissioner for Refugees, it is predicted that the number of immigrants in the world will be more than 400 thousand in 2050. Therefore, it can be said that the economic, social and political effects of migration will increase. Accordingly, it is possible to predict that xenophobia will increase. It is seen that xenophobic attitudes have also developed at the social level in European countries and Turkey, which are affected by the intense migration of Syrians. Despite the historical, religious and sectarian closeness, it has been reflected in the researches that xenophobia is seen. At the beginning of the crisis, there was no negative perception both in the society and in the country's politics, but with the blockage of solutions and the decrease in hopes for a return, changes in perception began to occur. Ethnic and cultural differences, especially economic competition, have become the main reasons for negative perception. In this respect, regional organizations and countries, especially the United Nations, need to fulfill important duties in immigration policies. The increasing number of immigrants needs initiatives to prevent major social conflicts. The reorganization of international and national legislation in accordance with human rights is one of the initiatives to be made. This need has become one of the top priorities for transit route countries and destination countries.